

Pécsi Györgyi

Tóth László Péterffy-díjas

Az 1980-as esztendő Tóth László személyes életének és a csehszlovákiai magyar irodalomnak is fordulópontja. Ekkor jelent meg a pozsonyi *Irodalmi Szemle* októberi számában a *Feljegyzések egy én-ontológiához* című verse. Amely ürügyén az állampárt normalizátorai kapitális botrányt gerjesztettek; a szerkesztőséget 35 ezer korona pénzbüntetésre ítélték, Tóth Lászlónak pedig, mondvacsinált ok miatt el kellett hagynia a *Szemlét*. Tóth László nem magánáldozat volt, a 68-at követő visszarendeződés husáki sötétkorszakának szisztematikus fejtámadásai sorra hatástalanították, lehetetlenítették el a szabadabb szellem képviselőit: korábról Varga Imrét, Koncsol Lászlót. Valószínűleg Moszkvában döntöttek az el-, le-, ill. fölszámolásokról, ugyanis ekkortájt függesztették föl a budapesti *Mozgó Világ* és az újvidéki *Új Symposion* működését is.

Az ominózus vers az *Istentelen színjáték* című nagykompozíció része – a kötet hosszas huzavona, csonkítás után végül 1983-ban jelenhetett meg. A mű, amelyet a szerző „regénynek” nevezett, nem csak kiadáspolitikai hírhedtsége miatt lett az év eseménye – elsősorban borzongató poétikai, szemléleti mássága, radikális újszerűsége miatt. A II. világháború után az úgynevezett ötvenhatos nemzedék, Tózsér Árpád, Dobos és Cselényi László nemzedéke hirdette és sürgette meg a csehszlovákiai magyar irodalom modernizációját. Ennek az első modernizációs nemzedéknek lett első tanítványi nemzedéke az először az *Irodalmi Szemle* Vetés rovatában, majd pedig 1970-ben az *Egyszemű éjszaka* című antológiában megjelenő hatvannyolcas költőnemzedék; a Vetés főleg az antológia két meghatározó költője, Tóth László és Varga Imre műveiben érett be.

Az *Istentelen színjátékot* Tóth László két évtized alatt, az *Ötödik emelet* és *A vetkőzés* szövegrészekkel kiegészítve grandiózus trilógiává bővítette, idáig ez a legimpozánsabb s egyúttal önmagában is a teljes költői életművet reprezentáló műve. A *Színjátékot* „regénynek” nevezte a költő –, merthogy ennek is van főalakja meg vannak mellékalakjai, lírai szubjektuma, cselekményszála stb. Valójában egy olyan, nagy teherbírású formabontó formai vázlat épített föl, amelyre a 20. századi én egyszerre groteszk és tragikus pokoljárását, énkeresésének történetét ráépíthette. A szerkezethez az avantgárd hetvenes-nyolcvanas években följútt közép-európai technikáját használta föl – terheléséhez a korabeli modernnek sokféle útkeresésének az eredményeit. Vladimír Holan, Zbigniew Herbert, Tandori Dezső, Tolnai Ottó, Domonkos István, Szilágyi Domokos, Cselényi László versnyelve mellett Csoóri Sándor, Juhász Ferenc és Nagy László látomásos szürrealizmusának, líraiságának az esztétikai tapasztalatait is magához szublimálta, azaz

egy nagyon sajátos költészeti szintézist hozott létre egy saját műfajú, kivételesen impozáns és erőteljes hosszúversben.

Indulásakor Tóth László verseit némelyek érthetetlennek tartották. Kétségtelen, erősen enigmatikus és szimbólumokkal átítatott a nyelvi regisztere később is, ám ahogy egyre merészebben kísérletezik, játszik a formával, hagyománnyal, megőrizve és gazdagítva stílusalkotó jellegzetességeit, az elvont gondolatíságot és a konkrét anyagszerű tárgyiasságot, úgy válik egyre inkább – nem érthetővé –, hanem érzékletessé. Mert Tóth László monumentális énkereső pokoljárásában a belső világot próbálja fölkatolni, az én ontológiáját és ontogenezis körüljárni – a lét titkát inkább, mint a sorsét, a lét pedig dilemmákkal, titkokkal, jelzésekkel terhes. A *Színjáték* alapvetően, azt hiszem, ebben különbözik a kortársak hosszúverseitől. Hogy Tóth László sajátos hosszúverse, „regénye” milyen helyet foglal el a múlt századvég magyar költészetének megújulásában és megújításában, pillanatnyilag nem látható, a vers esztétikai eredménye ugyanis sajnálatos módon nemcsak nem épült be a magyar irodalomtörténeti kánonba, de a régió határain túl, léte is alig-alig ismert.

*

Pályája elején, egyik verse kapcsán úgy fogalmazta meg ars poeticáját Tóth László, hogy „Keresem a szubjektum helyét a történelemben, térben és időben. Főleg a történelmi összefüggések keresésének jegyében írtam, egyetemes szintézisben önmagammal.” Versei azonban rációfolni látszottak a történelmi összefüggések közvetlen kijelölésére. Ő ugyanis mintegy szétválasztotta azt, ami a költészet anyaga és terepe, és azt, ami az irodalom történetiségében megragadható. Az előbbiben nagy költői invencióval a nyelvi megelőzöttséget valósította meg, az utóbbiban viszont rendkívül szisztematikus, irodalomtörténeti szakmunkával más irányban tágította a szellemi horizontot.

Budapesttől Pozsonyig, nagyjából kétszáz kilométeren belül, a természetes családi, szülőföldi vonzáskörzetben történt meg az élete, mégis három országnak is állampolgára lett – jellegzetes kisebbségi magyar sors. Nem meglepő, ha költészetének és szerkesztői munkájának centrumát a személyes és a nemzeti identitás dilemmája és problémája képezi. Hivatalosan 86-tól visszahonosodik Magyarországra, és minden erejét a szlovákiai magyar múlt tisztázására fordítja. 1990-ben megalapítja a *Regio* című folyóiratot, amely a csehszlovákiai magyarság második világháborút követő kálváriájának, eltagadott és elfeledett múltjának dokumentatív földolgozását tűzi ki célul. Létrehozza az Ister Könyvkiadót, és itt, illetve a Széphalom Könyvműhely majd a Kalligram Kiadó égisze alatt elképesztő termelékenységgel ontja a régió múltjához, hagyományához kapcsolódó szöveggyűjteményeket, forrásokat. [*Mint fészkeből kizavart madár...* A hontalanság éveinek irodalma Csehszlovákiában 1945–1949 (1990); *Szélén az országútnak*. Csehszlovákiai magyar költők 1919–1989 (1990); *Tudósítás egy ország elvesztéséről*. Csehszlovákiai magyar elbeszélők

1919–1989 (1992); „*Hívebb emlékezésül...*” Csehszlovákiai magyar emlékiratok... a jogfosztottság éveiből 1945–1948 (1995)]. Esszékben, tanulmányokban dolgozza föl a felejtésre ítélt, vagy már el is feledett éveket – sokat tett azért, hogy a felvidéki magyarság szellemi és erkölcsi képviselői, mint Peéry és Szalatnay Rezső, méltó helyet foglaljanak el az utókor emlékezetében. Annak idején az *Irodalmi Szemlé*től való eltávolításának az volt a fedőoka, hogy nem fejezte be felsőfokú tanulmányait. Boldog lehetne az az egyetem, ahol Tóth László tartaná előadásait a szlovákia magyar irodalom, művelődés, egyáltalán: a régió szellemiségének a történetéről.

*

Tóth Lászlónak harmincöt önálló könyve, háromtucatnyi általa összeállított válogatása, tucatnyi műfordításkötete, féltucatnyi gyermekkönyve jelent meg eddig. Legutóbbi elegyes műfajú prózakötetének ezt a címet, alcímet adta: *Egy öngyűjtő feljegyzései*. Eszmék rögeszmék, toposzok. Mik is hát Tóth László eszméi, rögeszméi, toposzai? Azt hiszem, alapvetően a folytonosság és a folytathatóság dilemmája. A jelen az ő számára szoros kapcsolatban áll a múlttal, az élő irodalom újabb és újabb művei mind a magyar irodalmi hagyományt építik tovább, a személyes élet pedig a felmenők láncolatának újabb láncszeme. Persze, Tóth László is önmagából tekint a világra, csak hogy az ő origója, gyönyörű záróesszéje szerint mostanában a temetőben van. A sírok között bóklászva emlékmorzskákat rakosgat össze, s megpróbálja rekonstruálni elei életét, s újrakötni az emlékezet elszakadt szálait. „Nekem már csaknem bizonyosan nem lesz sírom gyermekkorom falujában. Sokáig azt gondoltam, odafekszem majd édesapám mellé szülővárosomban, a magyar fővárosban az Új Köztemetőben: legalább a halálunkban pótoljuk azt – az együtt tölthető időt -, ami életünkben nem adatott meg nekünk... Anyai ágú dédszüleim és nagyszüleim, illetve a szüleim mind maguk választottak sírhelyet maguknak. A padról, amelyen most lábamat kinyújtva, kényelmesen elhelyezkedve ülök, tekintetemmel be tudom fogni mindegyiket. Úgy érzem, mintha a világ közepén lennék itt köztük, ahonnan egyaránt vezetnek utak az előttem elmúlt idők mélyébe is, a velem kezdődő idők félhomályába is. Ki tudja, az én majdani sírom hol s kinek és milyen közepét fogja majd jelenteni a világnak?”

*

1971-es recenziójában azt írta Szepsi Attila, kétségtelen, hogy Tóth László a szlovákiai magyar költészet ígérete, de... „ilyen tucatnévvel nehezen lehet költő valaki... Változtasson hát nevet – amíg nem késő.” Nos, azóta kiderült, a tucatnév is lehet védjegy. Évtizeddel később Varga Imre megszámolta, hogy a dunaszerdahelyi telefonkönyv nyolc Tóth Lászlója közül egyedül ő szerepel ezen a keresztnéven, a többiek mind Ladislavok. Köszönet névrokonainak, Kamondi Tóth Lászlónak és Ungvárnémeti Tóth Lászlónak, hogy előzékenyen fönntartották a Tóth László nevet a mi Tóth Lacinknak.